

E. DEDNO PRAVO

I. Uvod

Dedno pravo ureja pravni položaj zapuščine in njen prehod od zapustnika na njegove pravne naslednike.

Zapuščina je zapustnikovo premoženje, ki je predmet dedovanja.

Dediščina je zapustnikovo premoženje, ki ga v okviru dedovanja pridobi dedič po zapustniku.

Glavna vprašanja dednega prava so:

- ◆ Kaj se deduje?
- ◆ Kdo deduje – postane dedič?
- ◆ Kako pridobi dedič dediščino – način dedovanja?

a) Kaj se deduje?

Dedovanje je vstop v pravice zapustnika. Predmet dedovanja je zapustnikovo premoženje (zapuščina = *hereditas*). Dedič vstopi v vsa zapustnikova premoženjska pravna razmerja: postane lastnik zapustnikovih stvari, upnik njegovih terjatev in dolžnik njegovih dolgov.

b) Kdo deduje – postane dedič?

Deduje oseba, ki je poklicana k dedovanju – dedič (*heres*). To je praviloma oseba, ki jo je zapustnik postavil oz. sorodniki in zakonec, če je ni postavil.

c) Kako pridobi dedič dediščino – način dedovanja?

- ◆ po oporoki – oporočno ali *testatno* dedovanje = po volji zapustnika s pravnim poslom za primer smrti (oporoka = *testamentum*),
- ◆ po zakonu, če zapustnik ne napravi oporoke – neoporočno ali *intestatno* dedovanje,
- ◆ proti volji zapustnika – nujno dedovanje.

Ležeča zapuščina je zapuščina brez dediča. Fikciji ležeče zapuščine sta:

- ◆ reprezentacijska fikcija ležeče zapuščine = ležeča zapuščina nadaljuje osebo zapustnika,
- ◆ retroaktivna fikcija ležeče zapuščine = ko dedič pridobi ležečo zapuščino, jo pridobi neposredno od zapustnika oz. takoj ob zapustnikovi smrti.

Razlikujemo:

- ◆ pripad dediščine (*delatio* – *delacija*),
- ◆ pridobitev dediščine (*adquisitio*).

Dediči so:

- ◆ domači (*domestici*) – osebe, ki so ob zapustnikovi smrti pod njegovo očetovsko in moževsko oblastjo.
- ◆ zunanji (*extranei*) – ostali.

Nujni dedič je:

- ◆ oseba pod zapustnikovo oblastjo, ki ob zapustnikovi smrti ne more odkloniti dediščine – sin postane lastni in nujni dedič (*heres suus et necessarius*),
- ◆ suženj, ki je v oporoki osvobojen in napravljen za dediča (*heres necessarius*),
- ◆ oseba, upravičena do omembe v oporoki – *formalna* nujna dedna pravica; oseba upravičena do določene premoženjske naklonitve – *materialna* nujna dedna pravica.

Heres je civilni dedič. **Bonorum possessor** (= posestnik premoženja) je pretorski dedič, ki mu pretor nakloni premoženje kljub nepopolni oporoki.

Interesi pri dedovanju so:

- ◆ interes zapustnika kot izraz lastninske pravice,
- ◆ interes družine (sorodnikov), ker osebe pod očetovsko oblastjo pridobivajo za družinskega očeta,
- ◆ interes skupnosti oz. države – dediščinski davki.

A. Delacijski razlogi

so razlogi, zaradi katerih nekdo postane dedič oz. mu pripade dediščina – oporoka in zakon. Pravilo: *Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.* = Za nikomer ni možno dedovati delno po oporoki in delno po zakonu.

Redni delacijski razlog je oporoka, izredni zakon, ki določi intestatne dediče.

Favor testamenti = oporoka ima kljub nepopolnosti prednost pred neoporočnim dedovanjem. Prednost imajo interesi zapustnika, pri čemer izhajamo iz pojma lastnine. *Dominium est ius utendi et abutendi re sua quatenus iuris ratio patitur.* = Lastnina je pravica svojo stvar rabiti in zlorabiti, kolikor to pravo dopušča.

B. Glavne značilnosti rimskega dednega prava

- ◆ prednost oporočnega pred neoporočnim dedovanjem,
- ◆ prehod od agnatskega h kognatskemu načelu kot izhodišču za intestatno dedovanje,
- ◆ država se vedno bolj vmešava v dednopravne zadeve.

II. Intestatno dedovanje

Do intestatnega dedovanja pride, če ni oporoke – zapustnik je sploh ni napisal ali je zapustil neveljavno oporoko.

A. Intestatno dedovanje po civilnem pravu

Če umre zapustnik brez oporoke, dedujejo za njim *sui heredes*. Če teh ni, deduje najbližji agnatski sorodnik, ki ni bil pod zapustnikovo oblastjo (*heres extraneus*), če tega ni, dedujejo gentili.

Sui heredes so osebe, ki so ob zapustnikovi smrti pod njegovo oblastjo in postanejo z njegovo smrtjo svojepravni – otroci, posinovljenci, vnuku po prej umrlih otrocih, žena *in manu*. Zapustnikovi otroci in vdova dedujejo po enakih deležih.

Vstopna ali *reprezentacijska* pravica – pravica, da otroci prej umrlega dednega upravičenca skupaj podedujejo njegov delež. Vnuki po prej umrlem zapustnikovem sinu dedujejo skupaj njegov delež. Pri zunanjih dedičih ni vstopne pravice.

Dediščina civilno pripade le enkrat – ni dednih razredov.

Če najbližji agnatski sorodnik ne pridobi dediščine, ta postane ležeča zapuščina in jo vsakdo lahko priposestvuje (*usucapio hereditatis*).

B. Intestatno dedovanje po pretorskem pravu

Novosti:

- ◆ večkratni pripad dediščine in uvedba dednih razredov z roki za pridobitev pripadle dediščine (*suus heres* 1 leto, ostali 100 dni) – za dediščino je treba zaprositi,
- ◆ upoštevanje kognatskega poleg agnatskega sorodstva,
- ◆ ista oseba je lahko poklicana k dedovanju večkrat v različnih dednih razredih.

Dedni razredi po pretorskem pravu so:

1. otroci in posvojenci (*unde liberi*),
2. legitimi (*unde legitimi*) – tisti, ki bi dedovali po civilnem pravu,
3. kognati do 6. kolena (*unde cognati*),
4. preživeli zakonec (*unde vir et uxor*).

V 1. razredu dedujejo naravni in posinovljeni otroci ter naravni potomci, ki jih je zapustnik emancipiral (*unde liberi*). Med otroci se znotraj razreda deli dediščina po enakih delih – po glavah = *in capita*.

Problem nastane, ko otroci pod očetovo oblastjo pridobivajo za očeta, emancipirani zase.

Rešitev je *collatio*, *kolacija* = računsko vštetje premoženja, ki ga je dedič pridobil kot emancipat (*collatio emancipati*) oz. dedinja kot doto (*collatio dotis*) v zapustnikovo premoženje.

Primer: zapustnik je imel sinove A-ja, B-ja in C-ja. C-ja je emancipiral, A in B sta ostala pod njegovo oblastjo. Ko je umrl, je znašalo zapustnikovo premoženje 1'200, C si je do njegove smrti ustvaril premoženja za 300. Če A in B zahtevata kolacijo, se bo C-jevih 300 prištelo k

zapustnikovim 1'200, kar skupaj znaša 1'500. Vsak dedič bo dobil 500, pri čemer bo C dobil le razliko $500 - 300 = 200$. Do kolacije pride le na zahtevo *sui heredes*.

V 2. dednem razredu so intestatni dedni upravičenci po civilnem pravu (***unde legitimi***), ki jim pretor dovoli dedovanje po poteku enoletnega roka, če v tem času upravičenci 1. razreda niso zaprosili za dediščino. Upravičenci 2. razreda so: *sui heredes*, najbližji agnatski sorodnik, gentili. *Sui heredes* kot otroci imajo možnost dedovati že drugič, vendar žena *in manu* deduje prvič.

V 3. dednem razredu so krvni sorodniki do 6. kolena (***unde cognati***). Bližnji sorodnik izključuje od dedovanja bolj oddaljenega. Če niso zaprosili za dedovanje v prejšnjih razredih, lahko otroci dedujejo v tem razredu. Enako velja za emancipiranega sina, če ni dedoval v 1. razredu.

V 4. dednem razredu sme zaprositi za dediščino preživeli zakonec, ki je do zapustnikove smrti z njim živel v zakonu *sine manu*. Žena *in manu* je možev *suus heres* v 2. dednem razredu.

C. Intestatno dedovanje po Justinijanovem pravu

Justinijan v celoti izhaja iz krvnega sorodstva. Dedni razredi so:

1. *descendenti* = potomci,
2. *ascendenti* = predniki; pravi bratje in sestre,
3. polbratje in polsestre,
4. ostali kognati.

V 1. dednem razredu dedujejo vsi zapustnikovi potomci – naravni, posvojeni in prepuščeni v posvojitvev. Dedujejo potomci po materi in po očetu. Pri vstopni pravici se uveljavlja lastna, ne tuja dedna pravica. Potomci, ki so bili zapustnikovi *sui heredes*, pridobijo dediščino *ipso iure*, ostali morajo zaprositi.

V 2. dednem razredu dedujejo najbližji zapustnikovi predniki, njegovi bratje in sestre ter otroci (ne vnuki!) prej umrlih bratov in sester na temelju vstopne pravice. Vsi dedujejo hkrati. Če dedujejo le predniki, dobijo polovico očetovi in polovico materini predniki, če dedujejo le bratje in sestre ali predniki skupaj z brati in sestrami zapustnika, se zupščina deli po glavah.

V 3. dednem razredu dedujejo osebe, ki imajo z zapustnikom skupnega le enega prednika. Namesto umrlih polbratov in polsester dedujejo njihovi otroci na temelju vstopne pravice.

V 4. dednem razredu so ostali kognati, ki niso omejeni do 6. kolena. Bližji sorodniki izključujejo bolj oddaljene. Več enako oddaljenih sorodnikov deduje po enakih deležih.

Vdova ***inops et indotata*** (= brez premoženja in dote) dobi $\frac{1}{4}$ premoženja, če deduje skupaj z do 3 zapustnikovimi dediči, drugače dobi enak delež kot ostali sodediči. Ne more dobiti več kot 100 funtov zlata. Če deduje skupaj z otroki, na svojem deležu dobi le užitek.

Nezakonski otroci ne štejejo za sorodnike svojega očeta. Intestatno dedujejo le po materi.

Posinovljenec je poklican k dedovanju dvakrat: po naravnem očetu in posinovitelju.

III. Oporočno dedovanje

Oporoka je enostranski pravni posel za primer smrti (*mortis causa*), s katerim si postavi zapustnik enega ali več dedičev. Oporočnik (oporočitelj = *testator*) izrazi z oporoko svojo poslednjo voljo, zato jo sme vsak trenutek spremeniti. Pravilo: ***Voluntas testatoris ambulatoria est usque mortem***. = Volja oporočitelja je spremenljiva vse do njegove smrti.

Glavno vprašanje oporočnega dedovanja je postavitvev dedičev. Pri tem mora zapustnik izrecno uporabiti besedo *dedič* po obrazcu *A mi bodi dedič*. Klasično se štejejo oporočne odredbe, napisane pred postavitvijo dediča, za nezapisane.

Dedič je lahko le določena oseba z izjemo *postuma* = otrok, ki ob napravi oporoke še ni rojen. Dediča mora postaviti zapustnik sam. Zmota v osebi dediča povzroči ničnost oporoke.

Testamentum mysticum = tajna oporoka – oporočnik zamolči dediča zaradi njegove varnosti in ga imenuje v *kodicilu* – posebni od oporoke ločeni listini.

A. Oporočna sposobnost (*testamenti factio*)

- ◆ Aktivna oporočna sposobnost = sposobnost napraviti veljavno oporoko, je kombinacija pravne in poslovne sposobnosti – imajo jo le:
 - ◆ *pater familias*,
 - ◆ svobodna prosta ženska – potrebno varuhovo sodelovanje,
 - ◆ vestalke,
 - ◆ sin glede pekulija *castrense* in *quasi castrense*.
- ◆ pasivna oporočna sposobnost = sposobnost postati dedič, volilnojemnik, fideikomisar in oporočni varuh – ima jo vsakdo, tudi pravne osebe, nimajo je obsojeni kriminalci in tujci.

1. Postavitev dediča na določeno stvar

Dedič je zapustnikov vesoljni naslednik, ki deduje zapustnikovo celotno premoženje (aktiva in pasiva) ali njegov del kot sodedič. Če je dedič postavljen na določeno stvar – *A mi bodi dedič in naj dobi moj X*, nastane problem resnične zapustnikove volje – oporočnik govori o dediču, a mu nakloni posamezno stvar, kar je značilnost volila. Rešitvi:

- ◆ klasično izhajamo iz teorije izjave:
 - ◆ če je dedič en sam, se šteje omejitev za nezapisano;
 - ◆ če je dedičev več in stvar vredna:
 - ◆ manj kot dedni delež, dedič dobi naklonjeno stvar in razliko do dednega deleža;
 - ◆ več kot dedni delež, dedič dobi le naklonjeno stvar.
- ◆ po Justinianu izhajamo iz teorije volje – dediči na določeno stvar se štejejo kot volilnojemniki. Vendar, ker zapustnik uporabi besedo dedič, ne pride do intestatnega dedovanja.

2. Pogojna postavitve dediča

Oporočnik lahko postavi dediča pod odložnim pogojem. Ne more ga postaviti pod razveznim pogojem, ker velja načelo: ***Semel heres, semper heres***. = Enkrat dedič, vedno dedič. V praksi so to načelo obšli z vesoljnim fideikomisom.

Pri razlagi pogojne postavitve dediča se skuša ohraniti postavitve in oporoko v veljavi, zato nemogoči in nedopustni pogoji štejejo za nezapisane. Oporoka je nična pri nesmiselnih ali *perpleksnih* pogojih ter *kaptatornih* pogojih = pogoji, ki nasprotujejo pravnim načelom. Kot nezapisan velja tudi rok.

Če je vdova postavljena za dedinjo pod pogojem, da se znova ne poroči, se ta pogoj fiktivno šteje za negativni potestativni odložni pogoj. Ker vdova dokaže, da se ni poročila, šele s svojo smrtjo, je *de facto* razdedinjena. Zato *Q. Mucius Scaevola* oblikuje posebno pogodbo, s katero se kot dedinja ali volilnojemnica pogojno postavlja vdova zaveže, da bo, če se bo znova poročila, dediščino ali volilo vrnila osebi, ki bi ji dediščina ali volilo sicer pripadla – ta pogodba se imenuje ***cautio Muciana***. Po Avgustovi ženitni zakonodaji lahko vdova kljub poroki obdrži dediščino, če priseže, da se bo poročila, da bi imela otroke.

3. Substitucija

je postavitve nadomestnega dediča, če prvi ne bo dedoval. Zapustnik z njo pridobi možnost, da ohrani oporočno in prepreči intestatno dedovanje, če prvopostavljeni dedič noče ali ne more dedovati. Vrste substitucij so:

- ◆ vulgarna,
- ◆ pupilarna,
- ◆ kvazipupilarna,
- ◆ fideikomisarična.

a) *Vulgarna* (navadna) *substitucija* postavi dediča substituta za primer, ko prvopostavljeni dedič ne bi dedoval. Če *A ne bo dedič, naj bo dedič B*. Zapustnik lahko določi neomejeno število substitutov. Pri večjih substitutih velja pravilo: ***Substitutus substituto, substitutus***

instituto. = Vsak substitut je v primeru, da vmesni substitut odpade, postavljen prvopostavljenemu dediču.

- b) *Pupilarna substitucija* (**pupillus** = nedorasli otrok) se nanaša na otroka kot dediča, če umre, preden postane polnoleten. *Moj sin A mi bodi dedič. Če umre, preden bo postal polnoleten, mi bodi dedič B.* Vulgarna substitucija vsebuje pupilarno: *če moj sin A ne bo dedič, mi bodi dedič B.*
- c) *Kvazipupilarna substitucija* se nanaša na umobolnega ali nemega kot dediča. Če ima umobolni svetel trenutek ali ozdravi, je substitucija neveljavna.
- d) *Fideikomisarična substitucija* – glej V. poglavje: *Fideikomisi.*

B. Oblike oporoke

Oporoka je vedno obličen pravni posel *mortis causa*. Razvoj poteka v smeri zmanjševanja obličnosti. *Holografna oporoka* je lastnoročno napisana oporoka.

1. Oblike oporoke po civilnem pravu

V miru napravi Rimljan oporoko pred komiciji (**testamentum comitiis calatis**).

V vojni oz. bojnem pohodu izjavi padli Rimljan izjavi poslednjo voljo ustno (oporoka **in pro-cinctu** = pred bitko).

Mancipacijska oporoka – izjava poslednje volje ob zadnji uri, ko oporočnik umira oz. je zelo verjetno, da bo umrl kmalu po napravi oporoke. Zaradi tega vpričo 5 prič in tehtničarja z mancipacijsko obličnostjo svoje premoženje prenese na **familiae emptorja** ter mu naroči, kako naj ga razdeli. S tem postane *familiae emptor* zapustnikov vesoljni naslednik, poštenje ga zavezuje k spoštovanju zapustnikovih naročil. Problem nastane, če zapustnik po napravi mancipacijske oporoke ne umre.

Oporoka *per aes et libram* izhaja iz mancipacije premoženja, ki je le imaginarna. *Familiae emptor* reče, da pridobiva premoženje le v varstvo, da bo odsvojitelj lahko napravil oporoko. Ker Rimljan ostane lastnik premoženja, lahko napravi oporoko precej pred smrtjo. Tu se pojavlja nevarnost, da *familiae emptor* navodila pozabi. Da se temu izogne, mu zapustnik po navidezni odsvojitvi premoženja namesto ustne izjave izroči listino, ki vsebuje njegovo poslednjo voljo. Odsvojitev premoženja postane gola formalnost, težišče se v celoti prenese na listino, na katero se podpiše in podpise potrdi s pečati 7 prič (5 prič, tehtničar in *familiae emptor*).

2. Oblike oporoke po pretorskem pravu

Pretor nudi naklonitev premoženja v skladu z oporoko (**bonorum possessio**), če dedič predloži oporočno listino, podprto s podpisi in pečati 7 prič. Pretor sprva nudi *bonorum possessio* le, če civilni intestatni dedič ne zaprosi pravočasno za dediščino, nato se naziranje spremeni in pretorski dedič ima proti tožbi civilnega *exc. doli*.

3. Oblike oporoke po postklasičnem pravu

Oporoka mora izpolnjevati 3 pogoje:

- ◆ imeti mora pečate in imena 7 prič,
- ◆ napravljena mora biti kot enotno dejanje (**unitas actus**),
- ◆ podpisati jo morajo oporočnik in priče.

Priče morajo biti dorasli moški rimski državljani, za sodelovanje izrecno naprošeni.

Veljavna oblika oporoke je holografna oporoka, ki jo zapustnik napiše in podpiše sam brez prič, če starši z njo postavijo za dediče svoje otroke (**testamentum parentum inter liberos**) – Justinijan.

Nova oblika je oporoka, napravljena pred oblastvom (**testamentum apud acta conditum**).

Oporoka je lahko ustna (**testamentum per nuncupationem**) ali pisna (**testamentum per scripturam**). Pojavijo se posebne oporoke, prilagojene osebnostim (slepim in gluhim, ki izgubijo sluh zaradi bolezni – od rojstva gluhonemi ni aktivno oporočno sposoben).

Za oporoko na deželi (**testamentum ruri conditum**) in oporoko v času epidemije (**testamentum tempore pestis conditum**) veljajo manj omejitve. Za oporoko na deželi zadostuje 5 prič, za oporoko v času epidemije ni potrebna hkratna prisotnost vseh 7 prič.

Beneficium militare – za vojake postklasično veljajo posebne olajšave. Pri napravi ustne ali pisne vojaške oporoke niso potrebne priče, vojak lahko postavi za dediče pasivno oporočno nesposobne osebe. Za dedovanje po vojaku ne velja pravilo *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*. Vojaška oporoka velja 1 leto po častnem odpustu iz vojske.

C. Neveljavne oporoke

1. Nična oporoka (*testamentum nullum*)

je oporoka, če pri njeni napravi niso izpolnjene vse formalne obličnosti in materialne predpostavke (oporoka sposobnost, omemba oseb *sui heredes*).

2. Naknadno neveljavna (razveljavljena) oporoka (*testamentum ruptum*)

Oporoka se razveljavi z novo oporoko ali če jo zapustnik namenoma uniči. Naključno uničenje ne povzroči razveljavitve, kolikor je oporoko možno rekonstruirati. Postklasično izgubi oporoka veljavo po 10 letih.

Oporoka izgubi veljavo tudi, če se po njeni napravi pojavi *suus heres*, ki v njej ni omenjen.

3. Neveljavna oporoka (*testamentum irritum*)

Oporoka izgubi veljavo, če po njeni napravi oporočnika zadane *capitis deminutio* z izjemo *ca-pitis deminutio maxima*, ki zadane Rimljana, ko pade v vojno ujetništvo – zaradi fikcije *legis Corneliae* njegova oporoka ostane v veljavi.

4. Zapuščena oporoka (*testamentum desertum*)

je oporoka, ki je formalno veljavna, vendar ne pride do njene dejanske izvršitve, ker vsi dediči pomrejo pred zapustnikom, nočejo ali ne morejo pridobiti dediščine.

D. Izpodbojne oporoke

1. Formalno nujno dedovanje

je pravica do omembe v oporoki. Civilno jo imajo *sui heredes*. Prezrtje je neomemba v oporoki. Če je prezrt sin, je oporoka nična, drugače je deloma neveljavna – prezrti *suus heres* deduje intestatno enak delež kot ostali *sui heredes* in polovičen delež kot zunanji dediči. Pretorsko imajo formalno nujno dedno pravico vsi moški potomci – razdedinjeni morajo biti pomimsko. Do Justinijana je možno dediče razdediniti brez razloga, Justinijan jih predpisuje.

2. Materialno nujno dedovanje

je pravica do naklonitve določenega deleža – nujni delež je $\frac{1}{4}$, po Justinijanu $\frac{1}{3}$ oz. $\frac{1}{2}$ intestatnega deleža. Če oporočnik nakloni premalo osebi, ki bi dedovala kot intestatni dedič, ta oporoko izpodbija s tožbo *querela inofficiosi testamenti* = tožba zaradi oporoke, ki nasprotuje dolžnosti. Pravico do izpodbijanja oporoke imajo potomci, predniki, bratje in sestre – slednji lahko izpodbijajo le, če je za dediča postavljena oporečna oseba (*persona turpis*).

Po Justinijanu je inoficiozna tožba možna le, če zapustnik dediču ne nakloni nobenega premoženja. Če mu nakloni premalo, ima materialni nujni dedič **a. ad supplendam legitimam** = tožba na dopolnitev dednega deleža.

E. Pridobitev dediščine

Dediščina pripade dednemu upravičencu – *delatu*, ko zapustnik umre ali se izpolni pogoj, pod katerim je dedič postavljen. Intestatni dedič mora biti dedno sposoben od pripada do pridobitve dediščine, oporočni dedič mora imeti pasivno oporočno sposobnost ob napravi oporoke.

Avgustova zakonodaja doda nov pogoj: dedič mora biti **capax** = sposoben pridobiti dediščino ali volilo, ki mu na podlagi oporoke pripade. Ničesar ne more pridobiti neporočena oseba (**coelebs** = neporočen moški med 25. in 60. letom, neporočena ženska med 20. in 50. letom). Le polovico naklonitve dobi **orbis** = poročena oseba brez otrok. Neporočeni dedič lahko v roku 100 dni, odkar ve za pripad dediščine, sklene veljavno zakonsko zvezo in dobi polovico.

Cretio = *krecija* – poseben obličen akt za pridobitev dediščine, ki ga zapustnik izjemoma izrecno zahteva. Po Justinijanu več ne obstaja.

Za pridobitev dediščine zadostuje, če dedič jasno pokaže voljo, da hoče dedovati, kar stori z brezoblično izjavo ali konkludentnimi dejanji – tako, da se začne obnašati kot dedič.

Zunanji dedič ima klasično 100 dni, po Justinijanu 9 mesecev za razmislek – *deliberacijski rok*. Ker imajo zapustnikovi upniki interes na tem, da vedo, ali bo pridobil dediščino ali ne, ga to vprašajo pred pretorjem – *interrogatio in iure*.

1. *In iure cessio dediščine*

Civilno sme najbližji agnatski sorodnik z *in iure* cesijo prenesti pripadlo, še ne pridobljeno dediščino na tretjega. Pridobitelj dobi enak položaj, kot bi bil sam dedič. Možno je *in iure* cedirati tudi že pridobljeno dediščino. Glede terjatev in dolgov je še naprej upravičen in zavezan dedič odsvojitelj. Dediščino je možno tudi prodati s posebno *stipulacijo kupljene in prodane dediščine* = *stipulatio emptae et venditae hereditatis*.

2. *Odklonitev dediščine*

Za odklonitev ni potrebna nobena posebna oblika. Odklonitev je vedno dokončna. Za odklonitev šteje tudi, če dedni upravičenec ne pridobi dediščine v deliberacijskem roku. Če odkloni dediščino oporočni dedič, ki je hkrati intestatni dedni upravičenec, da bi se izognil obveznostim iz oporoke, pretor fingira, da pridobi dediščino kot oporočni dedič.

3. *Transmisija (podedovanje dednega pripada)*

Če zunanji dedič, ki mu dediščina pripade, umre pred njeno pridobitvijo, dediščina pripade njegovim dedičem, če je umrla dedič ni pridobil brez svoje krivde in bi mu pretor zato dovolil postavitev v prejšnje stanje.

Postklasično je transmisija možna, če oporočnik postavi za dediča potomca in ta umre po zapustnikovi smrti pred odprtjem oporoke – dedujejo otroci umrlega dediča.

Po Justinijanu do transmisije pride, če dedič umre v roku 1 leta od pripada – do konca tega leta lahko njegovi dediči pridobijo dediščino.

Transmisija ima prednost pred substitucijo.

4. *Akrescenca*

Če med več sodediči eden ne deduje, ostane njegov delež prost. Če ne pride do transmisije in oporočnik ni določil substituta, prosti delež priraste k deležu ostalih deležev – *akrescenca*. Do nje pride po samem pravu.

V Avgustovem času dedni delež, ki je prost, ker dedič ni *capax*, pripade fiskusu.

Substitucija ima prednost pred akrescenco.

5. *Collatio (všetje)*

je všetje premoženja enega sodediča v zapuščino pred opredelitvijo dednih deležev.

a) *Collatio emancipati* – če dedujejo emancipirani potomci skupaj s *sui heredes*, slednji (lahko) zahtevajo vnos premoženja emancipatov v zapuščino – emancipatovo premoženje se odšteje od njegovega dednega deleža. Predmet všetja ni premoženje, ki ga emancipat pridobi kot vojak (*bona castrensia*) ali uradnik (*quasi castrensia*). Všetje je možno le pri intestatnem dedovanju na zahtevo sodedičev.

b) *Collatio dotis* – predmet všetja je tudi hčerina dota.

c) Po Justinijanu lahko zahteva všetje vsak potomec, ki deduje skupaj z drugimi zapustnikovimi potomci. Možno je pri oporočnem in intestatnem dediču, ne glede na to, ali je bil pod zapustnikovo oblastjo ali svojepraven. Predmet všetja so darila, ženitna darila in kar je dedič dobil za nakup donosne javne službe.

6. *Pravne posledice pridobitve dediščine*

Dedič je zapustnikov vesoljni naslednik. S pridobitvijo dediščine postane lastnik zapustnikovih stvari in nosilec vseh stvarnih pravic. Pridobitev se izvrši naenkrat brez posebnih pridobitnih načinov. *Confusione* ugasnejo medsebojne služnosti in zastavne pravice. Na dediča preidejo zapustnikovi dolgovi in terjatve.

Če je dedičev več (sodediči), je vsak izmed njih zapustnikov vesoljni naslednik, zato postanejo sodediči solastniki zapuščinskih stvari in na njih pridobijo miselne deleže. Vsak sodedič lahko z delitveno tožbo *a. familiae erciscundae* zahteva delitev skupnega premoženja. Terjatve in dolgovi se porazdelijo med sodediče po samem pravu sorazmerno z njihovimi deleži.

7. Omejitev dedičeve odgovornosti za zapustnikove dolgove

Na dediča preidejo zapuščinski dolgovi in terjatve razen strogo osebnih, ki ugasnejo z zapustnikovo smrtjo. Dedič odgovarja za zapustnikove dolgove z vsem svojim premoženjem – lastnim in podedovanim. Če je zapustnik naredil veliko dolgov, dedič ostane še brez lastnega premoženja. Če je dedič prezadolžen, upniki ne bodo plačani, ker bo dedičeva prezadolženost izničila aktivno dediščino. Pretor uvede 4 pravne dobrote:

- a) **Beneficium abstinendi** – *suus heres* se lahko vzdrži vsakega vtikanja v dediščinske zadeve, pretor zavrne tožbe upnikov, če to dokaže. Nedorasli dedič ima *beneficium abstinendi* avtomatsko. Dejansko se *suus heres* tako vzdrži dedovanja, zato deduje substitut ali pride do zapuščinskega konkurza. Po Justinijanu dedič lahko 3 leta po vzdržanju pridobi dediščino. Vzdržani dedič ne more uveljavljati nobenih dediščinskih pravic razen volila. Če se vzdrži dedovanja oporočni dedič, oporoka ostane v veljavi.
- b) **Commodum separationis** – pretor varuje v oporoki osvobojenega sužnja tako, da ločeno obravnava podedovano premoženje in premoženje, ki ga osvobojenec pridobi kot svoboden človek. Dedičeva odgovornost za zapustnikove dolgove je omejena na podedovano premoženje.
- c) **Beneficium separationis** – na zahtevo zapuščinskih upnikov pretor dovoli ločitev dediščine od premoženja prezadolženega dediča. Če dediščina ne zadostuje za plačilo vseh terjatev, upniki kasneje ne morejo nič zahtevati od dediča. Ločitve ne more zahtevati upnik, ki dobi od dediča zastavo, sprejme poroka ali sklene z dedičem poravnavo.
- d) **Beneficium inventarii** – če dedič v 90 dneh po pripadu dediščine (30 dni za začetek + 60 dni za dokončanje) napravi popis ali *inventar* dediščine, odgovarja le do višine vrednosti zapuščine – odgovornost **pro viribus** = do vrednosti podedovanega premoženja Vs. odgovornost **cum viribus** = s podedovanim premoženjem. Popis je treba opraviti s sodelovanjem notarja in prič. Za goljufije pri popisu dedič jamči dvojno. Po popisu dedič izplačuje obveznosti iz dediščine po vrsti in v celoti, kot se upniki javljajo – plačani so po vrsti.
- e) Sporazum z upniki – dedič se z zapustnikovimi upniki dogovori, da bo pridobil dediščino kot njihov mandatar. Njegova odgovornost za dolgove je omejena na vrednost podedovanega premoženja.

F. Hereditatis petitio (dediščinska tožba)

je stvarnopravna tožba, s katero dedič uveljavlja svojo dedno pravico.

Aktivno legitimiran je civilni dedič.

Pasivno legitimiran je, kdor poseduje vso dediščino, njen del ali posamezno dediščinsko stvar in tožniku ne priznava dedne pravice, in fiktivni posestnik, ki pred litiskontestacijo naklepno opusti posest stvari ali se spusti v pravdo kot posestnik, čeprav to ni.

Tožba vsebuje restitutorno klavzulo. Toženec lahko po sodnikovem pozivu stvar vrne.

Toženčeva odgovornost za dediščinske stvari ter vprašanji plodov in potroškov so enaki kot pri reivindikaciji.

Dobroverni posestnik povrne obogatitev – plodove, ki jih še ima (*fructus exstantes*); kupnino za prodane dediščinske stvari,... Odgovarja le za naklep in malomarnost.

Zloverni posestnik mora vrniti polno vrednost. Odgovarja za *fructus percipiendi* – plodove, ki bi jih lahko pridobil; vrniti mora celotno vrednost stvari, ne le kupnino, če stvar proda pod ceno,... Kot nepristni poslovodja brez naročila odgovarja za naključno škodo.

Dobroverni toženec je upravičen do vračila nujnih (*impensae necessariae*) in koristnih potroškov (*impensae utiles*), zloverni le do vračila nujnih.

G. Interdikt quorum bonorum

Bonorum possessor ne more naperiti *hereditatis petitio*, zato mu pretor daje poseben interdikt **quorum bonorum**, namenjen pridobitvi posesti.

Aktivno legitimiran je pretorski dedič – *bonorum possessor*.

Pasivno legitimiran je, kdor kot poseduje dediščinske stvari.

Pretorskemu dediču pretor omogoči iztoževanje dednih pravic tako, da fingira, da gre za civilnega dediča.

H. Dediščina brez dediča

Če ostane dediščina brez dediča, se na predlog upnikov izvede zapuščinski konkurz. Po Avgustu dediščina kot *caducum* (= dediščina brez dediča) pripade državi. Fiskus plača zapustnikove upnike le, če je zapuščina aktivna.

I. Dedna nevrednost

Dedič ne sme obdržati pripadle in že pridobljene dediščine, če:

- ◆ se je hudo pregrešil zoper zapustnika – ni mu pomagal, ko je bil bolan ali v ujetništvu, naklepno ali malomarno je povzročil njegovo smrt,...
- ◆ se je pregrešil zoper oporoko – neutemeljeno jo je izpodbijal s *querela inofficiosi testamenti*, kot intestatni dedič je prikrival oporoko, nasilno ali z zvijačo je zapustnika pripravil do naprave oporoke, s poneverbo je spremenil oporoko,...
- ◆ se je pregrešil zoper določen pravni predpis – dediščino je prepustil osebi, ki ni *capax*.

IV. Volila

Volilo je enostranska poslednjevollna oporočnikova odredba, s katero nakloni določeni osebi – volilnojmniku ali *legatarju* – neko premoženjsko korist. Volilnojmnik je zapustnikov singularni pravni naslednik, zato ne odgovarja za dediščinske dolgove in ne more izterjevati dediščinskih terjatev. Volilo je možno odrediti le v oporoki ali kodicilu. Volilnojmnik mora biti pasivno oporočno sposoben. Zapustnik mu lahko postavi substituta.

1. Vrste in predmet volil

- a) *Vindikacijsko volilo* – predmet volila je lastnina ali druga stvarna pravica, ki jo zapustnik ločeno od premoženja, naklonjenega dediču, prenese na dediča. Volilnojmnik pridobi voljeno pravico v trenutku, ko dedič pridobi dediščino. Predmet volila je le zapustnikova stvar, ki mora biti zapustnikova v trenutku naprave oporoke in ob njegovi smrti. Nadomestne stvari morajo biti zapustnikove le ob njegovi smrti.
- b) *Damnacijsko volilo* ustvarja med volilnojmnikom in dedičem kvazikontraktno obligacijo *stricti iuris*. Volilnojmnik terja izpolnitev volila od dediča s tožbo *a. certi ex testamento*, če je predmet volila določen, in z *a. incerti ex testamento*, če je predmet volila nedoločen. Tožba se glasi na dvojni znesek. Predmet damnacijskega volila je lahko zapustnikova ali dedičeva stvar, celo stvar tretjega – v tem primeru jo mora dedič od lastnika kupiti in izročiti volilnojmniku. Če je lastnik noče prodati, mora dedič volilnojmniku izplačati njeno vrednost. Če zapustnik po napravi oporoke stvar odsvoji, je volilo preklicano.
- c) *Volilo sinendi modo* – zapustnik določi, naj si volilnojmnik voljeno stvar vzame (*sinere* = dopustiti, trpeti, dovoliti). Dedič ga ne sme ovirati, a ni dolžan ničesar storiti. Predmet volila *sinendi modo* je stvar, ki je zapustnikova ali dedičeva ob zapustnikovi smrti, nikakor ne stvar tretjega.

Obstajata še *perceptijski legat* = volilo, dodeljeno pred delitvijo dediščine; in *prelegat* = volilo v prid enemu izmed sodedičev.

2. Omejevanje volil

- a) Katonovo pravilo (*regula Catoniana*) – veljavno je le volilo, ki bi obveljalo, če bi zapustnik takoj po napravi oporoke umrl. Izjema so volila, odrejena pod pogojem.
- b) Volila za kazen – če zapustnik odredi volilo, da bi dediča prisilil k določenemu ravnanju, n.pr. *Če moj dedič A ne bo dal B-ju svoje hčere C za ženo, velim dati D-ju kot volilo 1000*. Klasično so volila za kazen neveljavna, ker zapustnikov namen ni naklonitev premoženjske koristi temveč pritisk na dediča. Po Justinianu so volila za kazen veljavna, če zapustnik ne zahteva od dediča protipravnega, moralno oporečnega ali sramotnega ravnanja.
- c) Volila nedoločenim osebam so neveljavna, ker nimajo pasivne oporočne sposobnosti.
- d) Naknadno neveljavna volila:

- ◆ splošno: če izgubi veljavo oporoka, če je voljena stvar uničena, če volilnojemnik umre, če ni dedno sposoben, če je pridobil voljeno stvar neodplačno od zapustnika (*concur-sus duarum causarum lucrativum*).
- ◆ če zapustnik izrecno prekliče volilo ali to stori s konkludentnim dejanjem – voljeno stvar odsvoji,
- ◆ po zakonski normi:
 - ◆ *lex Furia testamentaria* – vrednost volila ne sme presegati 1'000 asov. Volilnojemnik, ki vzame več, odgovarja za 4-kratno vrednost presežka.
 - ◆ *lex Voconia* – nobeno volilo ne sme biti večje od dednega deleža.
 - ◆ *lex Falcidia* – dediču mora po izpolnitvi volila ostati čista četrtnina dediščine ali dednega deleža = *falcidijska četrtnina*. Če zapustnik odredi več volil, se ta po samem pravu zmanjšajo na $\frac{3}{4}$ dediščine.

3. Pridobitev volil

Dies cedens – ko zapustnik umre oz. se odpre oporoka, pridobi volilnojemnik podedljivo upanje, da bo volilo pridobil. Upanje je pogojno odvisno od tega, ali bo dedič oporočno dedoval.

Dies veniens je trenutek, ko volilnojemniku vindikacijskega volila pripade stvarna pravica oz. ko damnacijski volilnojemnik in volilnojemnik *sinendi modo* pridobita kvazikontraktno terjatev nasproti dediču.

Če je ista stvar voljena več volilnojemnikom, postanejo solastniki. Če eden izmed njih volila ne pridobi, prosti delež priraste volilnojemnikom.

V. Fideikomisi

Fideikomis je brezoblična oporočnikova prošnja, s katero prosi dediča, volilnojemnika ali *fideikomisarja*, naj določeni osebi nakloni določeno dajatev ali storitev. Oseba, ki ji je fideikomis namenjen, je *fideikomisar*, oseba, ki ji je naložen, je *fiduciar*. Fiduciar je lahko vsakdo, ki iz zapuščine kaj dobi.

Predmet fideikomisa je posamezna stvar, storitev ali prepustitev celotne dediščine – *vesoljni fideikomis*. Zapustnik lahko fideikomisarju postavi substituta.

Fideikomisarična substitucija: prvemu fideikomisarju je naloženo, naj predmet fideikomisa po določenem času prenese na novega fideikomisarja.

Družinski fideikomis: fiduciar mora prepustiti dediščino članu iste družine. Fiduciar med člani družine prosto izbere vesoljnega naslednika.

Odreditev fideikomisa ni vezana na oporoko. Možen je ustni fideikomis.

Justinijan izenači volila in fideikomise, ki imajo za predmet eno ali več stvari. Volilnojemnik in fideikomisar imata tožbo *a. ex testamento*.

VI. Vesoljni fideikomis

se izvede tako, da dedič (fiduciar) za en novčič odsvoji celotno dediščino oz. svoj dedni delež fideikomisarju. Tako se izogne pravilu *semel heres, semper heres*.

Vesoljni fideikomisar je zapustnikov vesoljni naslednik in odgovarja za zapustnikove dolgove. Zapuščinski upniki ga terjajo z analognimi tožbami.

Dedič ima nasproti vesoljnemu fideikomisarju pravico do falcidijske četrtine, vendar je, če jo zahteva, on zapustnikov vesoljni naslednik, fideikomisar ima vlogo volilnojemnika.

Po Justinijanu odgovarja za zapustnikove dolgove fideikomisar, če dedič ne dobi nič, če nekaj dobi ali zahteva falcidijsko četrtnino, jamčita s fideikomisarjem sorazmerno.

Če dedič noče dedovati, da bi preprečil fideikomis, ga pretor prisili, da deduje. V tem primeru ni upravičen do falcidijske četrtine.

Nasproti fideikomisarju dedič (fiduciar) odgovarja glede ravnanja z zapuščinskimi stvarmi za skrbnost kot v lastnih zadevah (*diligentia quam in suis, culpa in concreto*). Odsvojitve dediščinskih stvari v škodo fideikomisarja so nične.